

Metka Kuhar, Alenka Švab

STANOVANJSKI STATUS IN OSAMOSVAJANJE MLADIH V MESTNI OBČINI LJUBLJANA¹

IZVLEČEK

V članku predstavlja rezultate raziskave o stanovanjskem osamosvajanju mladih v Mestni občini Ljubljana. Izhajali sva iz ugotovitev dosedanjih raziskav o podaljševanju bivanja mladih v izvorni družini, namen raziskave pa je bil preveriti, ali podatki, pridobljeni za mlade v MOL (2017), potrjujejo že znane ugotovitve ali pa se kažejo morebitne spremembe v vzorcih odseljavanja od izvorne družine oz. specifike, ki veljajo za mlade v MOL. Rezultati so sicer pokazali konsistentno sliko, ki potrjuje 1. odloženo osamosvajanje od staršev (predvsem so znani dejavniki stanovanjskega osamosvajanja: spol, partnerska zveza, zaposlitev); 2. poudarjeno finančno podporo staršev tudi pri mladih, ki so se odselili; 3. vrinjanje raznolikega in dinamičnega obdobja različnih bivanjskih aranžmajev med bivanjem pri starših in popolno stanovanjsko osamosvojenostjo, kar potrjuje, da je stanovanjsko osamosvajanje kompleksen proces. Rezultati so pokazali novo značilnost: večji delež odseljenih mladih, ki bivajo v najetih stanovanjih, kar bi lahko bila specifika bivanja v MOL.

KLJUČNE BESEDE: mladi odrasli, izvorna družina, starši, osamosvajanje

Young adults who leave home in the Municipality of Ljubljana

ABSTRACT

The article presents research results concerning young adults who leave home in the Municipality of Ljubljana. By considering already known patterns of young adults' prolonged co-residence with their parents, the article aims to find out whether data

1. Avtorici se zahvaljujeta dr. Srni Mandič za vse komentarje in sugestije.

on young adults from the Ljubljana municipality (2017) confirm what is already known or reveal changes or specific aspects. The results show: 1. a consistent picture of prolonged living in the family of origin (with gender, intimate partnership, employment as the main predictors); 2. paternal financial support even for young people who have left the parental home; and 3. a diverse and dynamic period of various living arrangements ranging between fully living in the family of origin and having one's own full residential independence. The results point to a new characteristic of a greater share of young people living in privately rented apartments, which may be specific to the Ljubljana municipality.

KEY WORDS: *young adults, family of origin, parents, leaving home*

1 Uvod

Odseljivanje mladih iz izvorne družine je tako v Sloveniji kot tudi v tujini raziskovalno in politično že desetletja izjemno relevantna tema, zato ji je temu primerno posvečene razmeroma veliko raziskovalne pozornosti na različnih družboslovnih področjih, od sociologije mladine, demografije, stanovanjskih študij do študij življenjskih potekov. Odselitev iz stanovanja staršev predstavlja enega prvih in najpomembnejših prehodov oz. dogodkov v življenjskem poteku ter v stanovanjski karieri posameznika/-ce (Mandič, Gnidovec 1999; Mandič 2008; Iacovou 2010), samostojni stanovanjski status pa je pomemben označevalec odraslosti oz. osamosvajanja (Goldscheider, Goldscheider, v Kins in dr. 2013: 90).

Ta pojav je še posebej raziskovalno relevanten v kontekstu spremenjenih življenjskih potekov v zadnjih desetletjih v zahodnih družbah, znotraj katerega je prav časovno zamikanje odselitve iz stanovanja staršev ena od ključnih sprememb. Zato tudi ta fenomen obravnavamo v kontekstu kompleksnih sprememb v življenjskih potekih, stanovanjske izbire kot take pa kot enega »od tokov znotraj več medsebojno prepletenih življenjskih karier« (glej Mandič, Gnidovec 1999), na katerega vpliva vrsta strukturnih in individualnih dejavnikov.

V pričujočem članku predstavljava podatke o stanovanjskem statusu in osamosvajanju mladih iz najnovejše raziskave o mladih v Mestni občini Ljubljana z naslovom »Dolgoročno spremljanje izvajanja Strategije MOL za mlade 2016–2025« (Kuhar 2017), ki je bila izvedena konec leta 2017. Raziskava sicer ni bila usmerjena posebej v raziskovanje stanovanjskega vprašanja mladih in je zajemala omejen nabor vprašanj o stanovanjskem statusu, vseeno pa ponuja nekaj zanimivih in novih vpogledov v stanovanjski status mladih v MOL.

V članku se v kontekstu spremenjenih življenjskih potekov osredotočava na vprašanje, ali najnovejši podatki, pridobljeni na vzorcu mladih v Mestni občini

Ljubljana, potrjujejo zdaj že desetletja konsistentno sliko o preloženem (stanovanjskem) osamosvajanju mladih in podpora velikega deleža mladih s strani staršev v tem procesu ali pa morebiti nakazujejo kakšne nove značilnosti oz. spremembe v vzorcih in dejavnih odseljavanja mladih odraslih od izvorne družine nasploh ter kakšne specifične življenja mladih v Mestni občini Ljubljana lahko identificiramo v primerjavi s tistimi, ki ne živijo v Ljubljani. Namen je gotoviti, v kakšnih stanovanjskih aranžmajih so danes mladi v MOL in ali se med bivanja v stanovanju staršev ter bivanja v samostojnem stanovanju vrinjajo različni drugi aranžmaji, ki nakazujejo na dinamičnost procesa stanovanjskega osamosvajanja. Fokus analize je usmerjen na skupino mladih v starosti med 19 in 29 let, ki niso več zgolj v procesu izobraževanja, primerjava pa tiste, ki še živijo v stanovanju staršev, in tiste, ki so se že odselili, ter razlike med obema skupinama glede na stanovanjski status, bivalne oblike (s kom živijo) in poglobitve vire preživljanja. Posebej analizirava dejavnike osamosvajanja – demografske dejavnike, dejavnike, ki se nanašajo na bivanje v Ljubljani, kazalnike življenjskega poteka in izvorno družino (materialno stanje, odnosi).

Članek je razdeljen na pet poglavij, v katerih najprej obravnavava stanovanjsko osamosvajanje v kontekstu spremenjenih življenjskih potekov, nato strukturne in individualne dejavnike, ki vplivajo na stanovanjski status mladih ter na zamikanje odselitve iz stanovanja staršev oz. vstop v samostojni stanovanjski status v Sloveniji. Sledi predstavitev metodologije in rezultatov raziskave, članek pa skleneva z diskusijo o pridobljenih rezultatih ter refleksijo njihove vrednosti v kontekstu preučevanja stanovanjskega osamosvajanja in življenjskih potekov mladih.

2 Stanovanjsko osamosvajanje² mladih v kontekstu spremenjenih življenjskih potekov

Že v osemdesetih in še bolj v devetdesetih letih 20. stoletja je postalo jasno, da se življenjski poteki nasploh pluralizirajo in diferencirajo (Bergruber 2016; Du Bois-Reymond 1998; Manzoni 2016). Linearni vzorec življenjskega poteka, ki je bil značilen za modernost in pri katerem je bil življenjski potek sestavljen iz dokaj predvidljivih menjav tipičnih življenjskih obdobji, ki so si sledila drugo za drugim ob razmeroma jasno družbeno določeni starosti, je zamenjala raznoli-

-
2. Stanovanjsko osamosvajanje razumeva kot proces (in ne enkratno oz. dovršeno dejanje), ki pomeni prehod iz stanovanja staršev v samostojno stanovanje. Končna točka tega procesa je torej samostojni stanovanjski status, vmesno obdobje pa (lahko) vključuje raznolike stanovanjske aranžmaje, od bivanja pri starših prek kombiniranja občasnega bivanja pri starših z bivanjem drugje, bivanje s prijatelji, sstanovalci ipd. in ne nazadnje tudi morebitni povratak v stanovanje staršev.

kost oz. pluralizacija življenjskih potekov, kjer prehodi v posamezna življenjska obdobja niso več strogo družbeno določeni in so bolj dinamični. Nekatera obdobja se podaljšujejo (mladost, obdobje izobraževanja), nekatera zamikajo (vstop v starševstvo), nekatera pa so celo reverzibilna (npr. ponovna vrnitev k staršem po prvotni odselitvi iz izvorne družine; ponovno oblikovanje družine po razvezi) (glej Ule 2009).

Številne od teh sprememb se dogodijo prav v obdobju mladosti. Nekateri pišejo o fenomenu podaljševanja mladosti (Furlong, Cartmel 2007) ali tudi »zamrznjeni tranziciji v odraslost« (Kuhar, Reiter 2012), ki ni značilen le za mlade odrasle v Sloveniji, ampak tudi za mlade v drugih evropskih državah (du Bois-Reymond in dr. 1994; Furlong 2017), pa tudi drugod po svetu (Eisenberg in dr. 2015; Huang 2013). V Sloveniji so ta trend začele zaznavati raziskave o mladini že v devetdesetih letih (Ule, Miheljak 1995; Ule 1996; Ule in dr. 1996, 2000). V nekaterih evropskih državah so tovrstno spremembo v življenjskih potekih mladih opazili že v osemdesetih letih 20. stoletja (Dy Bois-Reymond 1998; du Bois-Reymond in dr. 1994; Kins in dr. 2013), čeprav ne moremo govoriti o enotnem vzorcu, saj med evropskimi državami obstajajo razlike (glej Iacovou 2002; Mandič 2007, 2009).

Podaljševanje mladosti lahko povežemo s številnimi drugimi spremembami, ki tvorijo kompleksno konstelacijo, v prvi vrsti s podaljševanjem obdobja izobraževanja, kar v splošnem pomeni tudi kasnejši vstop v prvo (redno) zaposlitev. Pomemben dejavnik so tudi negotovi pogoji zaposlovanja (delo za določen čas ipd.) in brezposelnost, s katero se mladi pogosto srečajo že ob prehodu iz izobraževanja na trg dela. Spremembe v življenjskem poteku so vidne tudi v zasebnosti, na področju intimnih odnosov: v prelaganju odločitve za starševstvo na kasnejša leta življenjskega poteka skupaj s pojavom serijske monogamije, tj. večkratnimi časovno zaporednimi partnerskimi razmerji, ki se izmenjujejo z obdobji samskosti.

V obdobju podaljšane mladosti se oblikuje poseben življenjski aranžma, t. i. faza LAT (*living apart toghether*) oz. življenje mlade odrasle osebe narazen in hkrati skupaj s starši. Gre za pojav sorazmerne socialne neodvisnosti mladih, ki živijo svoje socialno življenje kot odrasli, neodvisno od staršev, hkrati pa ostajajo doma in so pogosto od staršev v celoti ali pa delno ekonomsko oz. materialno ter storitveno odvisni. Pojav zajema raznolike vzorce, od popolnega življenja s starši do občasnega, na primer ob koncih tedna, pogoste so tudi kombinacije aranžmajev sobivanja s prijatelji in drugimi sostanovalci (cimri) ter drugi bivanjski vzorci, vključno z možno ponovno vrnitvijo k staršem (Davanzo, Goldscheider, v Mandič 2008: 617; Mandič 2008: 17; Mortimer 2016) – običajno gre pri teh vzorcih za »polavtonomne« aranžmaje (Goldscheider, Davanzo, v Iacovou 2010).

Tako nastaja širok diapazon vmesnih življenjskih aranžmajev (Iacovou 2002; Kins in dr. 2013; Mandič 2008; Seiffge-Krenke 2009, 2010), kar pomeni tudi odmik od klasičnega linearnega življenjskega poteka, ki je v primeru mladih pomenil kohortno homogen vzorec jasnih tranzicij iz izvorne družine v lastno družino, iz sfere izobraževanja v sfero dela z zagotovljeno stabilno zaposlitvijo in linearno karierno potjo, v dinamične in raznolike življenjske poteke. Vse to ustvarja heterogene vzorce tudi znotraj posameznih starostnih kohort. Ti vmesni življenjski in stanovanjski aranžmaji zamikajo odselitev v samostojno stanovanje. Kot opažata Mandič in Gnidovec, danes ne gre zgolj za to, da se prehod iz stanovanja staršev v samostojno stanovanje zgodi kasneje, temveč tudi sam prehod postaja postopnejši (Mandič, Gnidovec 1999: 147). Odhod od doma tako ni vedno enkratni dogodek, temveč je proces postopnega pridobivanja samostojnosti (Mandič 2008: 617).

3 Dejavniki stanovanjskega osamosvajanja mladih v Sloveniji – kaj že vemo?

Podatki že nekaj desetletij kažejo konsistentno podobo o tem, da mladi odrasli v Sloveniji vedno dalj časa v svojem življenjskem poteku ostajajo v gospodinjstvu staršev.³ Te spremembe so se pri nas pričele razmeroma zgodaj, že sredi osemdesetih let oz. v devetdesetih letih 20. stoletja. Mandič (1999, 2009) je s primerjalno analizo podatkov ankete Kakovost življenja iz let 1984 in 1994 pokazala, da se je tem v obdobju odstotek mladih v starostni skupini od 25 do 34 let, bivajočih pri sorodnikih, povečal s 30 % na 41 %. Kuhar in Reiter (2014) sta na podatkovnih bazah reprezentativnih anket slovenskega javnega mnenja (Slovensko javno mnenje 1980, Evropska raziskava vrednot 1999 in Evropska raziskava vrednot 2008) naredila izračun, kolikšen odstotek mladih v starosti med 18 in 34 let je živel s starši (tako je bilo v vseh teh raziskavah oblikovano vprašanje). Posebej sta primerjala odstotek tistih, ki so navedli, da živijo ob starših tudi s partnerjem/-ko in/ali lastnim otrokom. Po podatkih iz leta 1980 je takrat skupaj s svojimi starši (brez partnerja/-ke in/ali otrok) živelo 25 % mladih, starih med 18 in 34 let, leta 1999 je bilo takih 57 %, leta 2008 pa 54 %. Dodaten vpogled dajejo zadnje tri mladinske študije v Sloveniji, narejene na reprezentativnih vzorcih mladih. Podatki iz teh študij kažejo, da je v letu 2018 46 % mladih v starosti od 25 do 29 let živel v skupnem gospodinjstvu vsaj z enim staršem, podobno kot leta 2000 (44 %), medtem ko je leta 2010 ta odstotek znašal 66 % (Lavrič idr. 2010; Kuhar, Hlebec 2018), kar je pomemben podatek tudi v kontekstu pričujočega članka.

3. Glej Mandič (2007, 2009); Mandič, Gnidovec (1999) za stanovanjske študije in Ule, Miheljak (1995); Ule (1996); Ule in dr. (1996, 2000) za študije mladine.

V primerjavi z drugimi evropskimi državami⁴ je delež mladih do 35. leta starosti, ki živijo s starši, v Sloveniji med najvišjimi (Mandič 2009). Odstotek mladih, starih 15–29 let, živečih v skupnem gospodinjstvu s starši, je v Sloveniji v letu 2016 znašal 79,3 %, kar je več od povprečja v celotni EU (65,7 %), njihova povprečna starost ob odselitvi iz skupnega gospodinjstva s starši pa je bila 28,2 leta (v celotni EU: 26,1 leta). Ženske so bile ob odselitvi v povprečju mlajše (27,1 leta) od moških (29,2 leta) (Čuk 2018). Na ravni EU-28 se je med letoma 2006 in 2016 zmanjšala povprečna starost, pri kateri mladi zapustijo dom staršev, in sicer s 27,6 na 27,1 leta za moške in s 25,2 na 25,1 leta za ženske. Za Slovenijo so podatki dostopni za leta 2009–2016 in kažejo upad v povprečni starosti ob odhodu z 29,9 leta v 2009 na 28,2 leta v letu 2016, a podatek za 2017 kaže rahel dvig na 28,3 leta (Eurostat 2018).

Na odhod iz stanovanja staršev oz. na stanovanjske odločitve mladih vpliva splet zelo različnih strukturnih in individualnih dejavnikov. Številni od njih so že razmeroma dobro raziskani (Mandič 2007; Mandič, Gnidovec 1999). Med strukturnimi dejavniki se največkrat omenjajo demografski dejavniki oz. spremembe, stanovanjski trg in razpoložljivost stanovanja, režim blaginje, izobraževalni sistem, delovanje trga dela in specifični kulturni vzorci, med individualnimi pa osebne preference, posameznikovi/-čini viri (znanje, socialni kapital, vključenost v družbena omrežja, zdravje, finančni viri, izobrazba, zaposlitev), stanovanjske razmere v družini staršev, odnosi med starši in njihovimi otroki, spol ipd. (Mandič 2007, 2008; Mandič, Gnidovec 1999; glej tudi Berngruber 2017).

3.1 Izobraževanje

Eden najpogostejših dejavnikov za podaljševanje mladosti, s tem pa tudi odhoda iz stanovanja staršev je podaljševanje obdobja izobraževanja. V Sloveniji imamo najvišji odstotek mladih v terciarnem izobraževanju v EU. Po zadnjih razpoložljivih podatkih za študijsko leto 2017/18 je bilo v terciarno izobraževanje vključenih 45,1 % mladih v starostni skupini 20–24 let in 9,9 % mladih v starostni skupini 25–29 let (Statistični urad RS 2018). Dostopni podatki kažejo na zvezno naraščanje vpisa v terciarno izobraževanje od leta 1989, ko je bil 23 % (Kuhar, Reiter 2012), vendar pa od študijskega leta 2012/13, ko je bil odstotek v starostni skupini 20–24 let najvišji (49,0 %), beležimo rahlo upadanje (Statistični urad RS 2018). Podaljšano obdobje izobraževanja je pogosto racionalna strategija mladih, ki med drugim podaljšuje konfrontacijo z zelo verjetno brezposelnostjo po šolanju ali slabo zaposlitvijo (Kuhar, Reiter 2012).

4. Na ravni EU sicer ni enotnega vzorca odhoda iz stanovanja staršev oz. ustvarjanja novega gospodinjstva, na kar so opozorile raziskave že v devetdesetih (glej Mandič, Gnidovec 1999) in kasneje (glej Mandič 2007, 2009).

3.2 Zaposlovanje in trg dela

Redni dohodki igrajo pomembno vlogo v stanovanjski karieri ljudi nasploh (Feijten, Mulder, v Mandič 2008) in so pomemben dejavnik pri odločanju o odselitvi mladih od doma. Večji kot je dohodek mladih, večja je verjetnost, da bodo zapustili dom staršev (Iacovou 2010). Trg dela določa, kako lahko in kako hitro bodo mladi ljudje našli stabilno zaposlitev, ko zapustijo proces izobraževanja (Mandič 2008: 621). Za Slovenijo je značilna velika prožnost »zaposlovanja mladih (za določen in nepolni delovni čas, različne oblike študentskega dela, honorarna in občasna dela), ki vpliva na pogostost prehodov med zaposlitvami in na pogostost brezposelnosti, to pa pomembno vpliva na možnost polne ekonomske in socialne osamosvojitve mladih« (Ignjatović, Trbanc 2009).

Situacijo podaljšanega bivanja v Sloveniji bi tako lahko vsaj delno pojasnili tudi s stanjem na področju zaposlovanja mladih, kjer so se pogoji še posebej poostriili v času zadnje gospodarske krize, brezposelnost mladih pa se je znatno povečala.⁵ Realne številke mladih iskalcev zaposlitve so precej višje, saj mnogo mladih svoj status rešuje s podaljševanjem šolanja in fiktivnimi vpisi. Slovenija je že nekaj let na prvem mestu v EU po deležu začasnih zaposlitev med mladimi (pogodbe za določen čas, študentsko delo ter delo prek podjetnih in avtorskih pogodb). Kot kažejo statistični podatki (Zavod RS za zaposlovanje 2015), je bilo leta 2012 49,7 % mladih, starih med 15 in 29 let, zaposlenih za določen čas, kar je bilo močno nad povprečjem EU (32,2 %) (celotna slovenska populacija v 2012: 16,7 %). Skoraj 80 % prvih zaposlitev mladih je bilo za določen čas. Če k temu prištejemo še ostale prekarne oblike dela, tj. delo za polovični delovni čas in delo preko s.p.-jev, sta v povprečju kar dva od treh mladih zaposlena v prekarnih oblikah dela. Narašča tudi delež mladih, zaposlenih v poklicih z nižjo izobrazbo od pridobljene (Urad RS za makroekonomske analize in razvoj 2016).

3.3 Struktura stanovanjske oskrbe, razpoložljivost stanovanj in stanovanjska politika

Razpoložljivost in cenovna dosegljivost stanovanj pomembno vplivata na odločitve glede odhoda od doma. Mladi odrasli so v tem pogledu še zlasti ranljiva skupina. Odhod od doma je še posebej otežen, če je delež lastniških

5. Brezposelnost se je med mladimi v starosti 25-29 let med letoma 2010 in 2012 povečala z 12,2 % na 17,5 %, kar je več v primerjavi s splošno stopnjo brezposelnosti, ki je v teh letih narasla s 7,1 % na 11,7 % (Statistični urad RS 2018). Po zadnjih razpoložljivih podatkih (februar 2018) je bila stopnja brezposelnosti v starostni skupini 25-29 let sicer nižja (10,4 %), vendar še vedno nekoliko višja od splošne, ki je znašala 9,1 % (Zavod RS za zaposlovanje 2018).

stanovanj visok in so stanovanjska posojila težko dostopna, cene stanovanj pa visoke (Moulder, v Mandič 2007: 13), pomemben dejavnik, ki omejuje odhod, pa je tudi pomanjkanje najemnih stanovanj, kar je trend tako v zahodnih kot v tranzicijskih državah (Mandič 2007).

Razpoložljivost stanovanj je kot dejavnik odhoda od doma za Slovenijo in druge članice EU analizirala Mandič (2009) na podatkih Evropske raziskave kakovosti življenja iz leta 2003. Po teh podatkih je struktura stanovanjske oskrbe osamosvojene mladine med 25. in 29. letom v Sloveniji naslednja: slaba polovica jih je lastnikov, četrtnina najemnikov v zasebnem sektorju, osmina najemnikov v socialnem oz. neprofitnem stanovanju, osmina pa uporabnikov, ki ne plačujejo najemnine. »V primerjavi z drugimi evropskimi državami se slovenski mladi po odstotku lastnikov uvrščajo v sredino (13. mesto), po odstotku najemnikov v zasebnem sektorju v spodnjo četrtno (21. mesto), po odstotku najemnikov v socialnem/neprofitnem stanovanju v sredino (11. mesto), po odstotku uporabnikov brez najemnine pa v sam vrh (3. mesto)« (Mandič 2007: 88–89). Tudi ti podatki govorijo o veliki vlogi družine pri stanovanjski oskrbi mladih; Mandič (2009: 77) opozarja, da so v tem kontekstu v slabšem položaju tisti mladi, ki te podpore nimajo.

Ne gre spregledati, da »v državah z večjim skladom najemnih stanovanj živi pri starših manj mladih« (Mandič 2007: 20). Slovenija je država z najmanjšim najemnim skladom v EU, ki se je v procesu tranzicije s privatizacijo in denacionalizacijo nekdanjih najemnih družbenih stanovanj zmanjšal s 33 % leta 1990 na 9 % leta 2003 (Mandič 2007: 21), zato »lahko podaljšano bivanje pri starših v Sloveniji razumemo kot 'kolateralno škodo' tranzicijske stanovanjske reforme« (Mandič 2007: 21).

Stanovanjska politika v Sloveniji velja za šibko oz. minimalistično: »ima malo razmeroma šibko razvitih inštrumentov za poseganje v sistem stanovanjske oskrbe« (Mandič 2009: 89). Lastniško stanovanje ostaja zelo pomembna in favorizirana začetna točka samostojne stanovanjske kariere mladih. Kot je pokazala Cirman, imajo mladi tudi razmeroma neugodne možnosti za stanovanjska posojila, še posebej zaradi pogoste zaposlitve za določen čas (Cirman, v Mandič 2009: 90). Kuhar in Reiter (2014) ugotavljata, da (zaposleni) mladi, katerih starši so najemniki (in ne lastniki) stanovanja, odidejo od staršev prej in da je najemanje povezano z nižjim ekonomskim stanjem izvirne družine.

Podatki kažejo, da se v starostni skupini 25–29 let oz. z odselitvijo od staršev stanovanjski standard mladih poslabša, kar tretjina omenjene starostne skupine ima neprimerne razmere – med mlajšimi je takih »le« petina (Mandič 2009):

»/V/ Sloveniji je torej dokaj opazen trend, da med mladimi s starostjo narašča odstotek tistih, ki bivajo v neprimernih razmerah. To je v veliki

meri povezano z zapuščanjem starševskega doma in ustanavljanjem samostojnega gospodinjstva v drugem stanovanju. Z večanjem starosti vse več mladih zapusti dom staršev z relativno ugodnimi stanovanjskimi razmerami in odide v samostojno stanovanje. Tam živijo v manj ugodnih razmerah, kar še zlasti velja, če imajo lastne otroke» (Mandič 2009: 83).

3.4 Spremenjeni odnosi med starši in mladimi ter starševska podpora

V zadnjih nekaj desetletjih so se odnosi med mladimi odraslimi in njihovimi starši spremenili v smer izginjanja medgeneracijskega konflikta (Rener 1996; Ule, Miheljak 1995). Govorimo o medgeneracijskem miru oz. relativnem sožitju mladih odraslih in njihovih staršev, kar še dodatno podpira podaljšano bivanje mladih doma. Raziskave kažejo, da so podporni in dobri odnosi med starši (še posebej materami) in otroki ob hkratni socialni neodvisnosti in osebni svobodi, ki ju prinaša odraslo življenje, pomemben razlog za odlašanje z odhodom od doma (Rener 2006; Ule, Kuhar 2003). Starši so tudi sicer pomembni akterji v življenjskem poteku mladih in pri gradnji njihovih »izbirnih« biografij, pri odločanju o pomembnih življenjskih dogodkih in prehodih, kot so šolanje, poklic, zaposlitev ipd. (Žakelj, Švab 2011; Žakelj in dr. 2013; Živoder, 2011). V Sloveniji pravzaprav govorimo o izjemno poudarjeni kulturi otrokocentričnosti oz. protektivnega otroštva (glej Narat, Boljka 2017; Švab 2001, 2017). Starši so tudi pomemben vir finančne oz. materialne podpore otrok, tako v času, ko ti še bivajo doma, kot tudi po odselitvi iz doma staršev.

Kuhar in Reiter (2014) sta na podatkih iz nacionalne študije Mladine 2010 ugotovila, da tretjina mladih, ki se je že odselila, živi v lastniškem stanovanju, vendar so v 39,6 % primerih lastniki njihovi ali partnerjevi starši. Med tistimi, ki so sami lastniki stanovanj, pa jih je le 10,9 % poročalo, da so si stanovanje kupili v glavnem sami, slaba tretjina je za to najela kredit, v 8,7 % so stanovanje v celoti kupili starši, polovica pa je postala lastnikov na podlagi dediščine (največ po starih starših). Tisti, ki so še živeli pri starših, so skoraj vsi pričakovali starševsko pomoč pri reševanju stanovanjskega vprašanja – le 9 % jih te pomoči ni pričakovalo. Tudi tisti, ki so se že odselili, so večinoma še pričakovali pomoč staršev: le tretjina je izrazila, da pomoči staršev ne potrebuje (več), 27,5 % jih je računala na delno, 39,1 % pa na obsežnejšo pomoč staršev. Ti podatki potrjujejo idejo, da je (stanovanjsko) osamosvajanje mladih proces in nikakor ne zgolj enkratni dogodek, ki bi pomenil popolno osamosvojenost mladih od staršev.

Naglasiti velja, da sicer več kot očitna nujna starševska podpora posledično pogloblja družbene neenakosti (Toguchi Swartz, Bengtson O'Brian 2017: 211). Avtorici opozarjata na še eno pomembno posledico konstelacije razmerij med

družino in državo v tem kontekstu, namreč da poleg družbenih neenakosti podpira tudi ideologijo individualizma in neodvisnosti. Tega vidika sicer pričujoča raziskava ni obravnavala, se je pa prisotnost ideologije individualizma v Sloveniji jasno pokazala v raziskavi o vlogi staršev v izobraževalnih poteh mladih (glej Žakelj, Švab 2011; Živoder 2011).

Čeprav je odhod od doma pomemben indikator vstopa v odraslost in se podaljšano bivanje pri starših vsaj implicitno pogosto razume kot nekaj negativnega,⁶ pa nekateri avtorji (Bergruber 2017; Heath 2017) opozarjajo na problematičnost takšnega »negativnega« razumevanja podaljšanega bivanja mladih doma. V širšem kontekstu gre za medgeneracijsko povezanost oz. sodelovanje. Tudi analize medgeneracijske solidarnosti skozi življenjski potek ugotavljajo, da je še posebej za mlade, ki iz doma staršev odhajajo pozno, bolj verjetno, da bodo predstavljali pomemben vir podpore, ko bodo njihovi starši stari (Leopold, v Kuhar, Reiter 2014). Medgeneracijsko podporo in povezanost je raziskovala tudi Srna Mandič (2016), ki je za Slovenijo odkrila vzorec podpore otrok v skrbi za ostarele starše, po katerem otroci kot bodoči dediči (predvsem nepremičnin svojih staršev) delno sofinancirajo institucionalno oskrbo ostarelih staršev.

3.5 Partnerstvo in vstop v starševstvo

Za sodobna partnerstva je značilna serijska monogamija (zaporedje več partnerskih zvez) ter rahljanje vezi med partnerstvom in zakonsko zvezo, kar beležimo v trendu upadanja števila porok – to je značilno tudi za Slovenijo, ki ima (tudi zaradi pravne izenačitve zakonske zveze in kohabitacije od leta 1976 naprej) eno najnižjih stopenj sklenitev zakonske zveze – in v posledičnem višanju števila kohabitacij. Leta 1954 je bilo v Sloveniji 9,3 sklenjenih zakonskih zvez na 1000 prebivalcev, leta 2016 pa 3,2. Tudi starost ob sklenitvi zakonske zveze se pomika na kasnejša leta življenjskega poteka: leta 1970 je bila povprečna starost neveste 23,1, ženina pa 25,9 leta, leta 2016 pa znaša 30,0 leta za nevesto in 31,9 leta za ženina (Statistični urad RS 2018). Zamika se tudi vstop v starševstvo. Povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka je bila leta 2017 29,4 (za primerjavo, najnižja povprečna starost v Sloveniji ob rojstvu prvega otroka je bila leta 1976, in sicer 22,7 let), odstotek otrok, rojenih izven zakonske zveze, pa je eden najvišjih v Evropi (57,5 % v letu 2017) (Statistični urad RS 2018).

Partnerska zveza predstavlja enega od pglavitnih dejavnikov odselitve iz stanovanja staršev. Ta povezava je še posebej značilna za sredozemske države

6. Nekatere raziskave opozarjajo na negativne posledice za starše in njihovo zdravje (glej Barr in dr. 2018), nekateri avtorji celo govorijo o fenomenu »zajedalskih« mladih (Huang 2013: 71).

(Lanz, Tagliabue, v Kuhar, Reiter 2014), za katere je za razliko predvsem od severnih in zahodnih držav značilna tesna povezava tudi med odhodom od doma in oblikovanjem družine, kar pa v Sloveniji ni tako izrazit vzorec.

3.6 Spol

Dosedanje raziskave, tako domače kot tuje, konsistentno kažejo, da je spol pomemben dejavnik odseljevanja iz stanovanja staršev, razlike pa se kažejo v tem, da se v povprečju mlade ženske odselijo dve leti in pol prej kot mladi moški (Iacovou 2002; Mandič 2007, 2008; Mandič, Gnidovec 1999).

3.7 Kam se umešča Slovenija glede stanovanjskega osamosvajanja mladih v primerjalni perspektivi?

Kot že omenjeno, kljub nekaterim skupnim značilnostim in trendom med evropskimi (in tudi širše) državami obstajajo precejšnje razlike. Večina primerjalnih analiz na to temo je bila, izhajajoč iz Esping-Andersenove klasifikacije režimov blaginje, narejena na državah EU-15, medtem ko so nove članice bolj ali manj raziskovalna »terra incognita« (Mandič 2008: 616).

Iacovou (2002) je identificirala tri modele ustvarjanja gospodinjstva na podlagi razmerja med tremi demografskimi dogodki (odhod od staršev, vstop v partnerstvo in starševstvo): 1. nordijski model, ki vključuje skandinavske države in Nizozemsko), z zgodnjim odhodom od doma in več prehodnimi tipi gospodinjstev (samskost, zunajzakonska zveza); 2. južnoevropski model (Grčija, Italija, Portugalska in Španija) z najpoznejšim odhodom od doma in neposrednim prehodom iz izvorne družine v zakonsko zvezo; 3. severni model z razmeroma zgodnjim odhodom od doma in obstojem vmesnih stanovanjskih aranžmajev (glej Iacovou 2002; Mandič 2007).

Mandič (2008) je na podatkih iz Evropske raziskave kvalitete življenja iz leta 2003 analizirala strukturne dejavnike, ki vplivajo na odhod od doma, in identificirala tri glavne skupine držav: 1. severno-zahodna skupina evropskih držav z najboljšimi pogoji za neodvisno bivanje mladih, dobro delujočim trgom, močno družinsko podporo in poznim prehodom v starševstvo, kar rezultira v najzgodnejšem odhodu mladih od doma; 2. južno-zahodna skupina držav (kamor se uvršča tudi Slovenija) z manj možnostmi za neodvisno bivanje s še posebej slabimi možnostmi najema socialnih stanovanj, močno starševsko pomočjo in zelo poznim prehodom v starševstvo, kar se izraža v zelo poznem odhodu mladih od doma; in 3. severno-vzhodna skupina držav z razmeroma poznim odhodom od doma, zelo slabimi pogoji oz. možnostmi za neodvisno bivanje in zelo nizko družinsko podporo (Mandič 2008).

4 Podatki, metoda, vzorec in hipoteze

Analiza je bila izvedena na podatkih, zbranih v okviru projekta Urada za mladino MOL s pomočjo spletnega anketiranja, ki je potekalo od 10. do 27. novembra 2017 in je trajalo v povprečju 15 minut. Vprašalnik je vseboval različne sklope: preživljanje prostega časa, vrednote, politično udejstvovanje, zdravje itd. (za več informacij glej Kuhar 2017).

Celotni anketni vzorec je obsegal 793 mladih v starosti 15–29 let, ki živijo ali/in delajo oz. se izobražujejo v MOL (za več podatkov o raziskavi glej Kuhar 2017). Vzorec, na katerem v tem prispevku izvajamo analize, je omejen na mlade, stare 19–29 let, ki niso izključno v procesu šolanja. Mladih pod 19 let nismo vključili v analizo, saj jih večina (96,5 %) živi v gospodinjstvu vsaj enega od staršev. Tudi druge analize pri nas (npr. Mandič 2009) obravnavajo mlade od 19. leta dalje.

Analizirani (pod)vzorec obsega 263 enot. Od celotnega raziskovalnega vzorca 19–24-letnikov smo jih glede na dani kriterij v analizirani podvzorec zajeli le 12,7 %; od celotnega vzorca 25–29-letnikov pa 73,5 %. Tabela 1 prikazuje ključne socialno-demografske značilnosti analiziranega podvzorca. Dodajava, da je 11,5 % mladih iz analiziranega vzorca v Ljubljani 3–5-krat tedensko, preostali pa vsak dan. 60,2 % jih ima stalno bivališče v Ljubljani. 70,5 % anketirancev/-k iz analiziranega vzorca je v partnerski zvezi. 14,4 % jih ima najmanj enega otroka (10,7 % enega, 3,1 % dva in 0,6 % tri ali več).

4.1 Predmet analize in raziskovalna vprašanja

V analizi sva si postavili naslednja raziskovalna vprašanja:

- koliko mladih, ki niso več izključno v procesu izobraževanja, je odseljenih od staršev,
- katere so oblike bivanja odseljenih,
- kakšen je vpliv izbranih individualnih dejavnikov na stanovanjski položaj oz. odseljenost od staršev – prav tako pri mladih, ki niso več izključno v procesu izobraževanja (spol, starost, izobrazbeni in zaposlitveni položaj, materialno stanje, partnerski status, odnos s starši, finančne oblike pomoči staršev in tudi njihov materialni položaj),
- ali se mladi, ki redno bivajo v MOL, v stanovanjskih značilnostih razlikujejo od tistih, ki v MOL ne bivajo vse dni v tednu.

Tabela 1: Socialno-demografska struktura analiziranega vzorca.

	N	%
Spol		
Ženske	128	48,7
Moški	135	51,3

Starost		
19-24	45	17,1
25-29	218	82,9
M	263	26,63
SD		2,29
Končana izobrazba		
Osnovna šola	9	0,9
Srednja šola	75	24,7
Višja ali visoka šola	178	74,4*
Izobrazba staršev		
Oba starša največ osnovna ali srednja šola	117	44,6
Vsaj eden od staršev z višjo ali visoko izobrazbo	145	55,4
Zaposlitev		
Polni delovni čas	165	62,9
Skrajšani delovni čas	19	7,3
Samozaposleni	19	7,3
Brezposelni	30	11,3
Študentsko ali honorarno delo	9	3,3
Porodniški dopust	8	2,9
Javna dela	1	0,2
Še ne dela za denar	6	2,5
Drugo	6	2,3
Izvorni kraj bivanja		
Ljubljana	134	50,9
Predmestje Ljubljane	31	11,9
Srednje veliko mesto, manjše mesto, vas ali podeželsko naselje	98	37,1
Narodnost		
Slovenska	212	80,7
Ostalo	51	19,3
Čuti se povezano/-ega z organizirano religijo		
	263	32
Povprečna mesečna vsota razpoložljivega denarja		
M		856,07 EUR
SD		433,47 EUR
Samocena materialnega položaja (1-5, 1 - zelo podpovprečen, 5 - zelo nadpovprečen)		
M	263	3,24
SD		0,95
Ocena materialnega položaja izvorne družine (1-5, 1 - zelo podpovprečen, 5 - zelo nadpovprečen)		
M	263	3,48
SD		0,93

*Dobljeni odstotek anketiranih z višje- oz. visokošolsko izobrazbo je verjetno nekoliko nadpovprečen. Po podatkih SURS-a je v Sloveniji v akademskem letu 2015/16 študiralo 47 % mladih, starih od 19 do 24 let. Na podatkovni bazi SURS-a pa sva za 2016 izračunali odstotek študentov/-k med vsemi 20-24-letniki v osrednjeslovenski regiji - in ta odstotek znaša 70,6%. Osrednjeslovenska regija je širša od Ljubljane, zato ne preseneča še nekoliko višji odstotek v Ljubljani, kjer je koncentracija študentov najvišja.

5 Rezultati

5.1 Stanovanjski status in bivalne oblike mladih v MOL

V analiziranem vzorcu je 67,7 % mladih, ki ne živijo več z nobenim od staršev in niti z mačeho ali očimom niti z rejniki. Med 19- do 24-letniki je takih 62,8 %; med 25- do 29-letniki pa 68,9 %. Visok odstotek odseljenih 19–24-letnikov v analiziranem vzorcu ne preseneča, saj je – kot smo poudarili v predhodnem opisu – v tej starostni skupini v našem vzorcu le slaba osmina mladih, ki niso več izključno v procesu izobraževanja. Če vzamemo celotni vzorec 19–24-letnikov, je slika drugačna: odseljenih od staršev je 34,8 %; med 25–29-letniki pa 63,2 %.⁷

V nadaljevanju sva podrobneje preverjali, s kom in v kakšnih vrstah stanovanj živijo 19–29-letniki, ki niso več izključno v izobraževalnem procesu. Anketirani sicer niso bili vprašani o prvi obliki bivanja po odselitvi od staršev oz. o prvem samostojnem stanovanju/gospodinjstvu, tako da vsaj pri nekaterih dana bivalna oblika najverjetneje ne pomeni pričetka stanovanjske kariere.

Glede na razpoložljive podatke smo pripravili lastno tipologijo relevantnih življenjskih ureditev. Med 19–29-letniki, ki se ne šolajo več in niso odseljeni, jih 72,9 % živi z obema biološkima staršema, 53,6 % tudi z brati in sestrami, 8,2 % jih živi v razširjeni družini (v skupnem gospodinjstvu z vsaj enim od staršev in še vsaj enim drugim sorodnikom – stari starši, teta ali stric). 3,5 % jih živi le s sorodnikom. Med odseljenimi jih le 1,7 % živi s sorodnikom (ki ni starš ali brat/sestra).

53,1 % odseljenih biva s partnerjem/-ko in brez otrok, 16,8 % pa s partnerjem/ko in otroki. Samskih staršev, odseljenih od izvirne družine, v analiziranem vzorcu ni. S partnerjem/-ko in prijatelji/-icami živi 1,7 % anketiranih. Med odseljenimi je delež tistih, ki dosegajo vsaj enega od teh dveh osamosvojitvenih kriterijev v življenjskem poteku (partnerska zveza, starševstvo), precej višji kot med neodseljenimi. Delež anketiranih, ki bivajo s partnerjem in/ali lastnim otrokom, tudi med neodseljenimi ni zanemarljiv. Med tistimi, ki so označili, da v celoti bivajo v gospodinjstvu staršev, jih je 11,9 % obenem označilo, da živijo s partnerjem/-ko; s partnerjem/-ko in otroki 3,5 %, le z otrokom (brez partnerja/-ke) pa 1,2 %. Anketirani so bili vprašani tudi, ali živijo z vsaj enim od partnerjevih/partnerkinih staršev. Med odseljenimi od lastnih staršev jih 4,5 % biva v gospodinjstvu partnerjevih/partnerkinih staršev. Če pogledamo v celotnem analiziranem vzorcu,

7. Glede na obstoječe raziskave gre za razmeroma visoke odstotke. Na primer, v Stanovanjski anketi 2005, ki je potekala na reprezentativnem vzorcu 4009 slovenskih gospodinjstev (Mandič 2005: 86), le 23 % 19-24-letnikov in 53,1 % 25-29-letnikov ni živelo s starši ali sorodniki. Po podatkih, ki jih za 2014 navaja Eurostat, pa je v Sloveniji kar 90 % 20-24-letnikov in 59 % 25-29-letnikov še živelo v gospodinjstvu staršev (Eurostat 2016).

vidimo, da 8,4 % 19–29-letnikov/-ic, ki se ne šolajo več, živi s partnerjem/-ko (nekateri od teh tudi z otroki) ter hkrati s starši enega od partnerjev. Dodaten izračun kaže, da 3,9 % odseljenih mladih, ki živijo s partnerjem/-ko, ob koncih tedna in/ali med počitnicami biva pri starših.

Med odseljenimi od doma jih 12,4 % živi samih, 10,5 % pa izključno s prijatelji/-icami. Dodati velja, da je med odseljenimi 5,1 % anketiranih dejalo, da živijo v gospodinjstvu staršev ob koncih tedna in med počitnicami. Med slednjimi so skoraj izključno tisti, ki živijo sami. Oziroma lahko se izrazimo tudi tako: od anketiranih, ki živijo sami, jih 40,1 % občasno še biva s starši.

Kot vidimo v tabeli 2, več kot polovica odseljenih od izvorne družine biva v najetem stanovanju (skupaj: 39,3 % v profitnem najetem stanovanju in 11,8 % v neprofitnem najetem stanovanju). Pri približno 30 % lahko govorimo o lastništvu stanovanja: približno petina (19,7 %) anketiranih stanuje v stanovanju/hiši, katere/-ga lastniki so sami, 9,6 % v partnerjevem/-kinem stanovanju/hiši. Pri približno petini anketiranih pa gre za oblike bivanja, ki so izrazito sorodniško podprte: 10,1 % jih biva v stanovanju v lasti sorodnika brez najemnine, 3,4 % v stanovanju/hiši partnerkinih/-jevih staršev, 8,4 % pa jih ima lastno stanovanje v hiši lasnih ali partnerkinih/-jevih staršev. Bivanje v stanovanju/hiši v lasti sorodnika in v stanovanju/hiši partnerkinih/-jevih staršev sta obliki neavtonomnega stanovanjskega statusa, saj mlade osebe v tem primeru nimajo avtonomnega nadzora nad stanovanjem.

Tabela 2: Tip stanovanja (odseljeni od staršev).

	N	%*
Profitno najeto stanovanje	178	39,3
Neprofitno najeto stanovanje	178	11,8
Lastniško stanovanje/hiša	178	19,7
Stanovanje v lasti sorodnika/-ce (brez najemnine)	178	10,1
Partnerjevo/-kino stanovanje/hiša	178	9,6
Gospodinjstvo partnerjevih/-kinih staršev	178	3,4
Lastno gospodinjstvo v hiši staršev ali partnerjevih/-kinih staršev	178	8,4

* Seštevek odstotkov je višji od 100, saj so nekateri označili več možnosti.

Obe skupini, odseljeni in neodseljeni, smo primerjali tudi po zadovoljstvu z življenjem ter oceno prihodnosti (oboje je bilo merjeno na lestvici 1–5, od najnižje do najvišje vrednosti). Odseljeni v primerjavi z neodseljenimi izražajo statistično značilno višje zadovoljstvo z življenjem (3,89 vs. 3,63, $p = 0,01$) in ugodnejšo oceno prihodnosti (3,97 vs. 3,68, $p = 0,01$).

5.2 Viri mladih v kontekstu (možnosti) stanovanjskega osamosvajanja

Dodaten vpogled v stanovanjsko osamosvajanje prinašajo podatki o virih financiranja (tabela 3). Med odseljenimi od staršev se jih z redno plačo preživlja 82,7 %, kar 24 % pa poleg redne plače občasno prejema denar od staršev ali sorodnikov. Od vseh odseljenih pa jih, kot vidimo v tabeli 3, skoraj tretjina (32,4 %) občasno prejema denar od staršev ali sorodnikov. Zanimivo je, da poleg redne plače kar 14,2 % odseljenih služi še z občasnim delom, kar lahko nakazuje, da je redna plača za marsikatero mlado osebo prenizka za preživetje ali za želeni življenjski standard.

1,1 % odseljenih starši vzdržujejo v celoti ali v večji meri, 9 % je tako vzdrževanih s strani partnerja/-ke. Od dobre desetine odseljenih anketiranih (N = 20), ki prejemajo socialne prejemke, jih 40 % prejema dodatno finančno podporo od staršev, 25 % od partnerja/-ke; med 2,3 % odseljenimi, ki prejemajo štipendijo (N = 4), vsi dobivajo še dodatno starševsko podporo, polovica štipendistov tudi podporo partnerja, ena oseba ob štipendiji služi še z občasnim delom. Izračun kaže, da skoraj osmina odseljenih denarja ne služi sama, ampak da so njihovi finančni viri vsaj eden od naštetih: starši, partner/-ka, socialna podpora in/ali štipendija. Če k tem prištejemo še približno četrtno anketiranih, ki ob redni plači občasno prejemajo starševski ali sorodniški denar, vidimo, da dobrih 40 % odseljenih ni finančno samostojnih.

Tabela 3: Vrste finančne podpore (odseljeni od staršev vs. neodseljeni).

	n	Odseljeni od staršev (%)	
		Da	Ne
Starši me vzdržujejo v celoti oz. v večji meri χ^2 (p)	262	1,1	31,0
		p < 0,001	
Občasno prejetje denarja od staršev ali sorodnikov v obliki žepnine, kot darilo itd. χ^2 (p)	263	32,4	44,1
		p = 0,05	
Redna plača oz. redni honorar (tudi dohodki samozaposlenih, kmetovalcev) χ^2 (p)	263	82,7	69,0
		p = 0,01	
Dohodki iz občasnega dela, dela prek študentskega servisa, dohodki od nujenja inštrukcij itd. χ^2 (p)	262	18,0	27,4
		P = 0,05	
Štipendija χ^2 (p)	263	2,3	8,3
		P = 0,03	

Socialni prejemki (denarno nadomestilo, socialna pomoč, invalidnina, pokojnina po starših, otroški dodatek)		11,2	19,0
χ^2 (p)	262	p = 0,07	
Partner/-ka osebo vzdržuje v celoti oz. v večji meri.		9,0	6,0
χ^2 (p)	262	p = 0,28	

Tabela 3 kaže tudi, da skoraj sedem desetih neodselenih ni finančno odvisnih izključno od staršev. Skoraj tolikšen delež jih obenem prejema redno plačo, pri čemer pa jih 12,1 % izjavlja, da jih kljub redni plači v večji meri vzdržujejo starši, 27,4 % pa jih poroča o dodatnem občasnem prejetju starševskega ali sorodniškega denarja. Dodaten izračun kaže, da 15,3 % neodselenih ob redni plači opravlja še občasna dela. Več kot četrtina neodselenih (skupaj 27,3 %) – dobrih dvakrat več kot med odseljenimi – prejema socialne prejemke ali štipendijo.

Nadaljnja analiza je pokazala, da odseljeni v vseh merjenih oblikah bivanja občasno prejema denar od staršev ali sorodnikov, in sicer: tak denar prejema 33,3 % najemnikov, 34,3 % odselenih, ki živijo v lastnem lastniškem stanovanju, 38,9 % odselenih, ki živijo v stanovanju sorodnika, 42,8 % tistih, ki živijo v partnerjevem/-kinem stanovanju ali stanovanju njegovih/njenih staršev.

5.3 Dejavniki stanovanjskega osamosvajanja

Skupino 19–29-letnikov, ki se ne šola več in še živi s starši, sva primerjali s tistimi, ki so se že odselili. Zanimajo naju razlike po različnih dejavnikih, tako standardnih demografskih kot tudi tistih, ki se nanašajo na bivanje v Ljubljani, kazalnike življenjskega poteka in izvirno družino (materialno stanje, odnosi). Analizo sva izpeljali v dveh korakih. Najprej sva preučili odnos med posameznimi dejavniki in binarno spremenljivko *odselenost od staršev (da/ne)*. V drugem koraku sva izvedli binarno logistično regresijo, v katero sva vključili neodvisne spremenljivke z namenom identificiranja vpliva posameznih spremenljivk.

Statistično značilna povezanost z odvisno spremenljivko odselenosti od izvirne družine se je pokazala pri naslednjih spremenljivkah (tabela 4): starost, velikost kraja, v katerem je oseba preživela večino življenja, partnerska zveza, ima otroka ($p < 0,01$), zaposlitveni položaj,⁸ mesečna vsota razpoložljivega denarja, ocena materialnega položaja izvirne družine in izobrazba staršev ($p < 0,05$).

8. Spremenljivko zaposlitveni položaj sva dihotomizirali na zaposlene (zaposlen za polni ali skrajšani delovni čas, samozaposlen, porodniški dopust, javno delo) in nezaposlene (brezposelne, tiste, ki še ne delajo za denar, in tiste, ki opravljajo honorarno delo). S tem sva jo pripravili na regresijsko analizo, hkrati pa preprečili analiziranje na podskupinah, manjših od 30 enot.

Posebej smo preverili, ali je razlika v odseljenosti glede na študentski status (kot navedeno v opisu vzorca, 19,7 % analiziranega vzorca tvorijo osebe, ki so hkrati zaposlene in še študirajo) – in analiza ni pokazala statistično značilne razlike ($p > 0,05$).

Tabela 4: Odseljenost od staršev po izbranih dejavnikih.

	n	Odseljeni od staršev (%)	
		Da	Ne
Spol			
Ženska	128	72,2	27,3
Moški	135	63,7	36,3
χ^2 (p)		p = 0,077	
Starost	264	26,85	26,18
χ^2 (p)		p = 0,027	
Izobrazba			
Največ SŠ*	67	68,2	31,8
Vsaj višja šola	195	67,5	32,5
χ^2 (p)		p = 0,617	
Zaposlitveni položaj			
Zaposlen/-a	212	88,4	11,6
Brezposeln/-a, še ne dela za denar, honorarno delo	44	71,1	28,9
χ^2 (p)		p < 0,001	
Mesečna vsota razpoložljivega denarja (samoocena)	264	910,69	743,84
χ^2 (p)		p = 0,005	
Lastni materialni položaj (samoocena)	264	3,27	3,17
χ^2 (p)		p = 0,428	
Izobrazba staršev			
Oba starša največ srednja šola	145	73,1	26,9
Vsaj en starš terciarna izobrazba	117	61,5	38,5
χ^2 (p)		p = 0,032	
Materialni položaj izvorne družine (ocena)	264	3,40	3,66
χ^2 (p)		p = 0,040	
Ocena odnosa s starši/skrbniki**	259	4,22	4,34
χ^2 (p)		p = 0,306	
Kolikokrat tedensko v Ljubljani?			
3–5-krat	31	58,1	41,9
Vsak dan	231	68,8	31,2
χ^2 (p)		p = 0,159	

Kje je preživel/-a večji del življenja?			
V Ljubljani ali njenem predmestju	165	60,0	40,0
Srednji, manjši kraj ali vas	97	81,4	18,6
χ^2 (p)			p < 0,001
Narodnost			
Slovenska	212	69,3	30,7
Neslovenska	51	62,7	37,3
χ^2 (p)			p = 0,228
Religioznost			
Da	84	63,1	36,9
Ne	179	70,4	29,6
χ^2 (p)			p = 0,149
Partnerska zveza			
Da	186	77,4	22,6
Ne	78	44,9	55,1
χ^2 (p)			p < 0,001
Ima otroka			
Da	225	89,5	10,5
Ne	38	64,4	35,6
χ^2 (p)			p = 0,001
Skupaj	264	67,7	32,3

* Končano osnovno šolo imata le dve anketirani osebi, zato sva ju uvrstili v podskupino »največ srednja šola«.

** Ocena odnosa s starši oz. s skrbniki je bila merjena le z enim vprašanjem – samooceno zadovoljstva tega odnosa na lestvici od 1 do 5 (od povsem nezadovoljen do povsem zadovoljen). Povprečna ocena na celotnem analiziranem (pod)vzorcu znaša 4,25 (SD = 0,88).

Na istem vzorcu, torej anketiranih 19–29-letnikov, ki niso več izključno v procesu šolanja, sva izvedli še regresijsko analizo, v katero zaradi multikolinearnosti nisva vključili vseh spremenljivk, navedenih v tabeli 4 (izobrazbo starosti, ima otroka zaradi partnerske zveze).⁹

Tabela 5 kaže rezultate binarne logistične regresije z vsemi neodvisnimi spremenljivkami, simultano vključenimi v model. Prediktivna kakovost izbranih spremenljivk je dobra, regresijski model je statistično značilen (0,00), F-vrednost znaša 5,644, prediktorji pojasnjujejo 23,4 % variance odvisne spremenljivke.

Kot prediktorji vpliva na odvisno spremenljivko živi/ne živi s starši so se izkazale naslednje neodvisne spremenljivke (naštete po velikosti vpliva): ima partnersko zvezo ($\beta = 0,29$, $p = 0,00$), spol ($\beta = 0,24$, $p = 0,00$), izobrazba staršev ($\beta = 0,21$, $p = 0,02$), ocena materialnega položaja izvirne družine

9. Vse nominalne in ordinalne spremenljivke sva dihotomizirali.

($\beta = -0,18$, $p = 0,01$), mesečna vsota razpoložljivega denarja ($\beta = 0,15$, $p = 0,04$), zaposlenost ($\beta = 0,15$, $p = 0,03$).

Naša analiza potrjuje pričakovanja glede spola: ženski spol pomeni na danem vzorcu za skoraj četrtno manjšo verjetnost bivanja s starši. Partnerska zveza tudi pričakovano značilno znižuje verjetnost ostajanja s starši. Večja verjetnost odseljenosti od izvirne družine je pri tistih, katerih starši imajo nižjo izobrazbo; enako velja za (nižjo) oceno materialnega stanja izvirne družine. Višja mesečna vsota razpoložljivega denarja (samoocena) tudi pričakovano povečuje verjetnost odselitve od staršev; prav tako jo povečuje zaposlenost.

Tabela 5: Rezultati binarne logistične regresije – statistična značilnost in regresijski koeficienti za odvisno spremenljivko živi/ne živi s starši.

	Beta	Sign.
Spol	0,24	0,00
Starost	0,10	0,08
Zaposlen/-a	0,15	0,03
Mesečna razpoložljiva vsota denarja	0,15	0,04
Samoocena lastnega materialnega položaja	0,08	0,28
Ocena materialnega položaja izvirne družine	-0,18	0,01
Izobrazba staršev	0,21	0,02
V Ljubljani vsak dan (vs. 3–5-krat tedensko)	0,07	0,24
Partnerska zveza	0,29	0,00
Narodnost	-0,04	0,57
Religioznost	0,01	0,99
Zadovoljstvo z odnosom s starši/skrbniki	-0,10	0,10

Naj dodava, da so neodseleni iz najinega analiziranega (pod)vzorca odgovarjali tudi na vprašanje, kateri pogoji bi morali biti izpolnjeni, da bi se odselili od staršev. 59,5 % se jih je strinjalo, da je to zaposlitev (pri čemer ima 67,9 % teh, ki so obkrožili to možnost, eno od oblik zaposlitve), 44,7 % jih je pritrdilo, da je to stabilno partnersko razmerje (45,2 % teh, ki so izbrali ta odgovor, ima partnerja/-ko). 34,5 % neodselenih je izbralo oba odgovora: zaposlitev in stabilno partnersko razmerje. 26,2 % jih je obkrožilo kategorijo drugo, pod katero so večinoma zapisali, da za stanovanjsko osamosvojitve potrebujejo dovolj denarja ali stabilen dohodek. Zelo redki anketirani so zapisali, da bi potrebovali dostopna, razpoložljiva stanovanja ali podporno stanovanjsko politiko – ta možnost ni bila podana kot možnost za obkroževanje. Odgovore na to vprašanje lahko

interpretiramo tudi v smeri, da so mladi primarno usmerjeni v lastne strategije omogočanja stanovanjske osamosvojitve; na državne podpore niti ne pomislijo.

5.4 Specifike stanovanjskega osamosvajanja, povezane z bivanjem v Ljubljani

Podajava še rezultate dodatnih analiz, v katerih sva primerjali mlade, ki so večji del življenja preživeli v Ljubljani ali njenem predmestju, in tiste, ki so večino življenja preživeli v srednjem ali manjšem kraju ali na vasi. Kot sva že predstavili, je prvih 62,7 % analiziranega (pod)vzorca. Hkrati sva želeli dobiti podrobnejši vpogled v mlade, ki so v Ljubljani 3–5-krat tedensko, v primerjavi z mladimi, ki so v Ljubljani vsak dan.

Med odseljenimi anketiranimi, ki so v Ljubljani dnevno, jih je 50,6 % večino življenja preživelo v Ljubljani, 8,1 % v njenem predmestju, ostali pa v drugih delih Slovenije. Iz teh podatkov lahko naredimo sklep, da se je (najverjetneje) okrog štiri desetine odseljenih v analiziranem (pod)vzorcu priselilo v Ljubljano.

Med vsemi, ki so odseljeni od staršev, je tistih, ki so v Ljubljani le 3–5-krat tedensko, 10,1 % (kar v številkah pomeni od 18 od 178 – opozarjava na problem majhnega numerusa in le ilustrativno vrednost teh rezultatov). Dva od teh 18 sta večino življenja preživela v Ljubljani, eden v njenem predmestju. Torej lahko sklepamo, da je na našem analiziranem podvzorcu zanemarljiv delež tistih, ki so bivališče v Ljubljani zamenjali z bivališčem izven nje, hkrati pa se vanjo vračajo zaradi študija ali dela (torej skoraj ni dnevne mobilnosti). Za preostalih 15 lahko sklepava, da med delovnim tednom živijo v Ljubljani, ob koncu tedna pa gredo drugam – devet od teh petnajstih jih je občasno še pri starših.

Pogledali sva tudi razlike glede na tip stanovanja. 73,3 % (11 od 15) odseljenih od staršev, ki so v Ljubljani 3–5-krat tedensko, najema stanovanje; med odseljenimi, ki so v Ljubljani vsak dan, jih stanovanje najema 52,8 %. Od odseljenih, ki so večji del življenja preživeli v Ljubljani ali njenem predmestju, jih 40 % najema stanovanje, 12,6 % jih je v bivališču sorodnika brez najemnine, ravno toliko v partnerjevem stanovanju, 2,1 % v stanovanju partnerjevih/-kinih staršev. Med tistimi, ki so večji del življenja preživeli izven Ljubljane s predmestjem, jih kar 70,1 % najema stanovanje, 7,7 % jih je v bivališču sorodnika brez najemnine, 6,1 % jih živi v partnerjevem/-kinem stanovanju, 4,6 % v gospodinjstvu partnerjevih/-kinih staršev. Torej kar 89,1 % mladih, ki so se najverjetneje priselili v Ljubljano, nima lastništva nad svojo bivalno enoto. Med tistimi, ki najverjetneje izvirajo iz Ljubljane s predmestjem, jih primerjalno znatno manj, in sicer 67,4 %, ni lastnikov/-ic bivalne enote, v kateri živijo.

Preverili sva tudi, ali se odseljeni, ki so večino življenja preživeli v Ljubljani s predmestjem, razlikujejo od preostalih glede sobivanja s partnerjem/-ko.

Zanimivo je ne samo, da se odstotka med skupinama statistično ne razlikujeta, ampak tudi da sta skoraj identična – 69,9 % anketiranih v obeh skupinah biva s partnerjem/-ko.

6 Razprava in sklepi

Pričujoča analiza je pokazala, da kar 67,7 % mladih, starih 19–29 let, ki niso več izključno v procesu izobraževanja, ne živi več z nobenim od staršev ali skrbnikov. Tudi podatki za celoten vzorec osamosvojenih 19–29-letnikov/-ic, ki živijo v MOL ali v MOL delajo in/ali se šolajo, so višji v primerjavi z dosedanjimi podatki za Slovenijo. Dani podatki so višji tudi v primerjavi z najnovejšimi podatki iz nacionalne raziskave Mladina 2018 (Kuhar, Hlebec 2018) – po podatkih slednje je odseljenih 43,1 % delovno aktivnih 19–29-letnikov/-ic (vključno z brezposelnimi). Analizirani vzorec v pričujočem članku je specifičen v smislu nadpovprečne izobrazbenosti ter zaradi območja tudi načelno večjih možnosti zaposlitev in najema stanovanja. Delež odseljenih pa je vsekakor podatek, ki ga bo v prihodnje vredno spremljati tako na nacionalni ravni kot na specifičnih območjih. Drugi podatki iz pričujoče študije sicer ne nakazujejo tako enoznačne interpretacije o spremembah oz. zgodnejšem stanovanjskem osamosvajanju, saj se podpora staršev še vedno kaže kot ključna ne le v času bivanja mladih pri starših, temveč tudi v procesu stanovanjskega osamosvajanja.

Podobno kot pretekle stanovanjske študije (npr. Mandič 2009) je tudi pričujoča analiza pokazala, da gre za zelo raznoliko skupino, v kateri so mladi z različnimi bivalnimi aranžmaji in situacijami. V tem pogledu se je potrdila domneva o osamosvajanju mladih kot procesu, ki zajema raznolike vzorce na kontinuumu med popolno stanovanjsko in materialno odvisnostjo od staršev ter popolno tovrstno osamosvojenostjo. Če je za moderni linearni življenjski potek značilen neposreden prehod iz izvorne v lastno družino, povezan s stanovanjsko osamosvojitvijo, podatki kažejo na pogostost vmesne dinamične faze: bodisi bivanje pri starših, kombinirano z bivanjem s partnerjem/-ko (skoraj desetina mladih v analiziranem vzorcu), bodisi bivanje sam/-a ali s prijatelji v najetih ali lastnih stanovanjih (kar slaba četrtnina) in pri nekaterih od teh hkratno občasno bivanje pri starših (npr. ob koncih tedna, med počitnicami).

Vsekakor stanovanjskega osamosvajanja ne moremo (več) razumeti kot jasen in enoznačen življenjski prehod, temveč kot kompleksen proces, ki ne zajema zgolj vprašanja odselitve od staršev, ampak tudi druge prehode. Po eni strani gre za prehode, povezane z izobraževanjem, plačanim delom in oblikovanjem lastne družine, po drugi strani pa sta pomembna tudi psihološki vidik osamosvajanja nasploh (identitetno eksperimentiranje, občutek »psihološke zrelosti«, skrb za pri-

hodnost ipd.) (Ule, Kuhar 2003). Po naših podatkih nekateri odseljeni ob službi še študirajo (dve petini), vsi niso zaposleni (le dobrih osem desetih jih ima redno plačo), vsi tudi niso finančno samostojni. Prav tako ne bivajo vsi s partnerjem (sedem desetih jih biva). Hkrati pa kar približno sedem desetih mladih, ki še niso odseljeni od staršev, prejema redno plačo, skoraj desetina jih biva s starši in s partnerjem (nekaj tudi še z otrokom), dobra petina jih še študira (in so hkrati zaposleni).

Podrobnejša analiza bivalnih oblik odseljenih 19–29-letnikov/-ic, ki niso več izključno v izobraževalnem procesu, kaže, da jih dobra polovica živi s partnerjem/-ko, vendar brez otrok, medtem ko jih 17 % živi s partnerjem/-ko in otrokom/-i. Preostala tretjina jih živi v različnih drugih aranžmajih, med drugim kar 12,4 % samih,¹⁰ dodatnih 10,5 % pa s prijatelji/-icami. Pri tem nekateri kombinirajo več načinov bivanja, na primer med odseljenimi jih je 5,1 % (skoraj izključno samski) poročalo, da ob koncih tedna živijo pri starših. Če primerjamo odseljene in neodselseljene po dveh osnovnih osamosvojitvenih kriterijih (partnerstvo in starševstvo), ugotovimo (sicer pričakovano), da je med neodselseljenimi bistveno manj tistih, ki živijo tudi s partnerjem in/ali otrokom/-ki, čeprav tudi slednji odstotki niso majhni.

Podatki so pokazali – v primerjavi s preteklimi raziskavami (npr. Mandič 2007) – novo sliko glede najema, saj smo ugotovili, da kar štirideset odstotkov odseljenih mladih živi v profitnem najetem stanovanju, dodatnih dvanajst odstotkov pa v neprofitnem najetem stanovanju. Mandič (2008) je na podatkih EQLS za Slovenijo iz leta 2004 za vzorec 25–29-letnikov/-ic pokazala, da jih je 48 % lastnikov/-ic, 23 % najemnikov/-ic v zasebnem stanovanju, 16 % najemnikov/-ic v neprofitnem stanovanju, 13 % pa je uporabnikov/-ic, ki ne plačujejo najemnine. Izračun na podatkih FDV-CDB iz leta 2005 (Toplek 2012: 32) pa kaže, da je med odseljenimi 25–29-letniki/-icami 51,7 % (so)lastnikov/-ic in le 22,5 % najemnikov/-ic. Analizirani vzorec v najinem članku izključuje tiste, ki so (še) zgolj v procesu študija, pri katerih bi pričakovali nadproporcionalen odstotek najemnikov, torej lahko upravičeno sklepamo, da je odstotek najema v najini študiji razmeroma visok. Domnevali bi lahko, da je to posledica specifičnosti vzorca, omejenega na MOL, kjer je potreba po najemnih stanovanjih večja (Sendi, Mali Černič 2015).

Slaba tretjina anketiranih biva v stanovanju, katerega lastniki so sami in/ali partner. Petina jih biva v sorodniško podprtih oblikah (stanovanja so bodisi

10. Podatki iz raziskave EU SILC 2008 (Iacovou in Skew 2011: 475) kažejo, da v Sloveniji le 2,7 % 20-29-letnih moških in 1,8 % žensk iste starostne kategorije živi samih. Pravzaprav se glede teh podatkov nahajamo na dnu 27 evropskih državah, pri čemer pa povprečje ni prav visoko: 10,7 % za moške in 9,8 % za ženske, stare 19-29 let. Velike razlike so med posameznimi državami, na Švedskem so recimo ti odstotki 36,1 % za moške in 25,1 % za ženske.

v lasti njihovih ali partnerjevih/-kinih sorodnikov) kar pa mlade, kot opozarjajo tudi pretekle raziskave (Mandič 1999), postavlja v neavtonomen položaj. Žal dana študija ne prinaša vpogleda v finančno podporo staršev oz. sorodnikov pri nakupu lastniških bivalnih oblik (npr. najemanje kreditov ali dajanje garancij za kredite). Glede na to, da gre za skupino mladih, ki se šele uveljavljajo na trgu dela in za nakup stanovanja nimajo privarčevanih sredstev, pa lahko tudi v primeru treh desetih mladih, ki bivajo v lastnem stanovanju (oz. v partnerjevem/-kinem), sklepamo, da je bila verjetno prisotna vsaj delna starševska podpora pri nakupu stanovanja.

Ko dodamo vire preživljanja mladih, se pokaže še večja neavtonomnost tudi že odseljenih mladih, kar potrjuje domnevo o pomembnosti družinskih oz. sorodniških podpor. Čeprav se med odseljenimi velika večina (83 %) preživlja z redno plačo, četrtnina teh z redno plačo občasno prejema denar še od staršev ali sorodnikov. Iz tega sicer ne moremo sklepati, ali jim redna plača ne zadošča za preživetje oz. potrebe (npr. želeni življenjski slog) ali da morebiti varčujejo, saj tovrstnih podatkov nismo zbirali. Odstotek pa je pričakovano še višji, če upoštevamo vse odseljene (tudi tiste, ki nimajo redne plače), saj jih v tem primeru denar od staršev ali sorodnikov občasno prejema skoraj tretjina.

Naša raziskava je pokazala, da dobrih 40 % odseljenih ni povsem finančno samostojnih. Ti podatki dovoljujejo sklep, da se vsaj del mladih, kljub temu da niso finančno samostojni, vendarle odseli in da torej ni nujno, da je slab finančni položaj razlog za bivanje pri starših. Po drugi strani pa ne smemo spregledati, da jih med neodselenimi dvakrat več kot med odseljenimi dobiva socialne prejemke ali štipendijo. Finančna nesamostojnost odseljenih se je pokazala v vseh merjenih oblikah bivanja, saj jih znaten delež občasno prejema denar od staršev ali sorodnikov – razteza se od tretjine takšnih najemnikov, dobre tretjine tistih, ki bivajo v lastniškem stanovanju, do skoraj 40 % tistih, ki bivajo v stanovanju sorodnika, in več kot 40 % tistih, ki bivajo v partnerjevem/-kinem stanovanju oz. stanovanju njegovih/-nih sorodnikov.

Analiza dejavnikov stanovanjskega osamosvajanja je pokazala delno skladno sliko v primerjavi s preteklimi raziskavami (glej Mandič 2008). V prvi vrsti je to očitno pri razlikah po spolu, saj je verjetnost za odseljenost večja pri ženskah. Podobno je pri partnerski zvezi: približno 70 % odseljenih v najinem analiziranem vzorcu biva s partnerjem (dobra osmina tudi z otroki), dodatna desetina ima partnerja/-ko, a ne živi z njim/njo. Kuhar in Reiter (2014) sta na podatkih raziskave iz leta 2010 na vseslovenskem vzorcu 19–29-letnikov, ki niso več v izobraževanju, pokazala, da je 82 % bivajočih s partnerjem/-ko.

Prav tako nikakor ne preseneča, da je finančno stanje mlade osebe pomemben dejavnik odseljavanja, kar je skladno tudi z dosedanjimi rezultati (Kuhar,

Reiter 2014; Toplek 2012). Odseljenost je višja pri tistih z višjimi razpoložljivimi finančnimi sredstvi (pri slednjem ne smemo pozabiti na zgornje podatke o starševski oz. sorodniški finančni podpori tudi med odseljenimi), kar je konsistentno tudi v primerjalni perspektivi (Iacovou 2010). Iacovou je potrdila še pomembno vlogo dohodka staršev: višji dohodek staršev je povezan z manjšo možnostjo odhoda v zgodnejših letih, s starostjo mlade osebe pa ta možnost narašča, kar pomeni, da starši svoj dohodek uporabijo za to, da v zgodnejšem obdobju mlade odrasle zadržijo v svojem domu, kasneje pa za to, da jim pomagajo pri odhodu (Iacovou 2010).

Naši rezultati kot značilen dejavnik odseljevanja – v nasprotju s Kuhar in Reiter (2014) – izpostavljajo tudi zaposlenost. Dodatna križanja kažejo, da mesečna vsota razpoložljivega denarja močno korelira z zaposlitvenim statusom: pri zaposlenih ta znesek v povprečju znaša 960,50 eur, pri brezposelnih, tistih, ki še ne delajo in tistih, ki opravljajo le občasno delo, pa 420,50 eur.

Izobrazba se tudi v pričujoči študiji (prim. Kuhar, Reiter 2014; Toplek 2012) ni pokazala kot statistično značilni prediktor odseljenosti, pri čemer pa zaposleni mladi z višjo ali visoko izobrazbo v primerjavi s tistimi z največ osnovno šolo poročajo o (statistično značilno) nekoliko višji mesečni razpoložljivi denarni vsoti (937,70 vs. 700,80 eur). Vsota denarja, ki je mladim mesečno na voljo, se značilno razlikuje med odseljenimi in neodselenimi, pri čemer pa absolutna razlika ni zelo velika (910,70 vs. 743,80 eur).

Nekoliko bolj presenetljiva je večja verjetnost odseljenosti pri tistih, katerih starši imajo nižjo izobrazbo in pri katerih je (po samooceni) materialno stanje izvirne družine nižje. To se sklada s podatkom, da je med petino odseljenih mladih, ki so dejali, da živijo v lastnem lastniškem stanovanju, nadpovprečen odstotek tistih, ki materialni položaj svoje družine ocenjujejo kot zelo dober ali odličen v primerjavi s tistimi, ki ga ocenjujejo kot zelo slab, slab ali dober (28,7 % vs. 10,1 %). Čeprav gredo prej od doma anketirani iz slabše situiranih družin, pa, kot smo že pokazali, kar precejšen delež staršev tudi po odselitvi pomembno finančno podpira svoje otroke. Ti podatki se razlikujejo od analize Kuharjeve in Reiterja (2014), v kateri je bila le šibko značilna izobrazba staršev: med 19–29-letniki/-icami je bil delež odseljenih nadpovprečen med tistimi s starši s srednješolsko izobrazbo (v primerjavi z osnovno- in višje- ali visokošolsko).

Tisti, ki se še niso odselili od staršev, so kot pogoj navajali predvsem zaposlitev in partnersko zvezo (45 % neodselenih je partnersko zvezo izpostavilo kot ključni pogoj za stanovanjsko osamosvojitvev), med dobro četrtno tistih, ki so izbrali odgovor »drugo«, pa prevladujejo zadostna finančna sredstva oz. stabilen dohodek. Presenetljivo ni med njimi nihče izpostavil dostopnosti razpoložljivih stanovanj, tako da se zdi, da se mladi v reševanju stanovanjskega vprašanja

naslanjajo predvsem nase in na podporo staršev. Kot zanimivost dodajamo še pomembnost želje po neodvisnosti, ki se je pokazala v analizi vloge dohodka mladih in njihovih staršev pri odselitvi od doma staršev v evropskih državah, ki jo je izvedla Iacovou (2010): ta želja je bila prisotna v vseh državah (čeprav je v nordijskih državah večja kot v južnih), mladi pa bodo uporabili vse razpoložljive resurse, da bi jo dosegli (Iacovou 2010).

Med zanimivejšimi podatki naše raziskave so tudi primerjalni podatki med tistimi odseljenimi mladimi, ki so se v Ljubljano priselili, in tistimi, ki izvirajo iz Ljubljane, saj je med prvimi bistveno več tistih, ki ne bivajo v lastniškem stanovanju (89 %), med drugimi pa je takih 67 %.

Pričujoča študija je torej pokazala, da z vidika življenjskih potekov starši ostajajo pomemben vir podpore ne le v času, ko mladi še živijo doma, ampak tudi v naslednjih obdobjih njihovega življenjskega poteka. Ob oblikovanju lastne družine se starševska podpora razširja še na druge oblike, tipično na skrb za otroke (vnuke) in druge storitve (glej Švab in dr. 2013). V tem smislu obe generaciji sodelujeta kot neke vrste bolj ali manj uspešno »skupno podjetje« (Scabini, v Toguchi Swartz, Bengtson O'Brian 2017: 206). Rezultati torej potrjujejo tudi prisotnost močne medgeneracijske povezanosti. V tej raziskavi je to možno razbrati tudi iz ocen zadovoljstva mladih z odnosi s starši. Visoka stopnja zadovoljstva je prisotna tako pri odseljenih kot pri neodselenih, samoocena kakovosti odnosa se, podobno kot v Kuhar in Reiter (2014) na nacionalnem vzorcu, ni izkazala kot dejavnik odselitve. Pri oceni zadovoljstva z odnosom ni statistično značilnih razlik glede izobrazbe staršev. Nezadovoljstvo z odnosi s starši očitno ni dejavnik hitrejšega odseljavanja oz. dobri odnosi zagotovo prispevajo k podaljšanemu bivanju mladih pri starših, prav tako pa k nadaljevanju takšnih odnosov tudi po odselitvi mladih od izvorne družine.

Ključne specifike stanovanjskega osamosvajanja, ki se nakazujejo v dani študiji, so še pestrost vmesnih življenjskih vzorcev delne stanovanjske osamosvojenosti mladih, ki se nahajajo med izključnim bivanjem v izvorni družini in popolno stanovanjsko osamosvojenostjo. Opažamo pa, v nasprotju s preteklimi slovenskimi študijami, večji delež odseljenih mladih v najetih stanovanjih, kar je, domnevamo, predvsem specifika MOL.

Podatki nedvomno ponovno potrjujejo, da se v Sloveniji v stanovanjskih oskrbi mladih jasno kaže izrazito neravnovesje med bremenami in odgovornostmi, ki jih na eni strani prevzema država blaginje s stanovanjsko politiko, ter bremenami, ki na drugi strani ostanejo družini oz. sorodstvu. Vloga sorodstvene pomoči pri vstopu

na stanovanjski trg je zaskrbljujoče velika. Stanovanjska politika ostaja minimalistična in ne vsebuje ukrepov, ki bi izboljšali delovanje stanovanjskega trga ter ponudnikom in potrošnikom, še posebej mladim, olajšali vstop na stanovanjski trg (Mandič 2009: 93). Mandič opozarja, da je angažiranje države (blaginje) na stanovanjskem področju minimalno tako z vidika socialnih ciljev kot tudi z vidika odpravljanja tržnih motenj in optimalnejšega delovanja stanovanjskega trga (Mandič 2009: 92). Glede na to, da v pričujoči raziskavi ugotavljamo povečan delež mladih v najetih stanovanjih, velja izpostaviti, da bi tržni najemniški sektor nujno potreboval celovito regulacijo (Sendi, Mali Černič 2015), saj so mladi, če posebej socialno ranljivi, zaradi neurejenosti izpostavljeni številnim kršitvam pravic najemnikov, nezaupanju lastnikov ipd. (Mladinska svetovalnica 2015).

Izpostaviti velja še omejitve pričujoče analize in možnosti za dodatno raziskovanje. Raziskava je stanovanjsko vprašanje obravnavala le v omejenem obsegu. Tako niso bila vključena vprašanja o stanovanjskem standardu. Prav tako ne ugotavlja morebitne reverzibilnosti v stanovanje staršev, ki so ga že pokazale druge raziskave. Med omejitve raziskave lahko štejemo pomanjkanje določenih dodatnih informacij, ki bi nudile razlago nekaterih domnev o procesu stanovanjskega osamosvajanja mladih. Tako na primer nimamo podatkov o izvorni stanovanjski situaciji oz. statusu ter kakovosti stanovanjskega bivanja. To bi omogočalo vpogled v to, v kolikšni meri so slabe stanovanjske razmere motivator za odhod od doma oz. dobre razmere dejavnik, ki vpliva na podaljševanje procesa odseljevanja. Pretekle stanovanjske študije (Mandič, Gnidovec 1999; Mandič 2007, 2009) so potrdile korelacijo med številom sob na osebo in odstotkom odseljenih (ne pa tudi med subjektivno zaznavo kakovosti izvornih bivalnih enot in odseljenostjo od staršev), potrjujejo pa jo tudi preliminarni podatki iz nacionalne raziskave, ki je bila opravljena letos na reprezentativnem vzorcu 1015 14–29-letnikov: izvorna družina delovno aktivnih mladih, ki ne živijo več s starši, je imela v povprečju 3,8 sobe, medtem ko ima izvorna družina delovno aktivnih mladih, ki še živijo v njej, v povprečju 4,2 sobe – razlika je statistično značilna (Kuhar, Hlebec 2018).

Dana baza podatkov žal ni omogočila analize 30–35-letnikov, ki so ravno tako relevantna skupina z vidika dinamike življenjskega poteka in odseljevanja od staršev, posebej v Sloveniji, saj v tem obdobju za vedno več mladih potekajo tudi drugi prehodi, kot sta redna zaposlitev in ustvarjanje družine (prehod v starševstvo). V prihodnosti bi bila zaželena tudi neposredna primerjava mestnih območij z nacionalno ravno in s tem preciznejše identificiranje urbanih specifik.

SUMMARY

Leaving the parental home is a highly relevant topic that has been at the centre of research focus in Slovenia and abroad for many decades. It is considered as the first and one of the most important transitions in the life course and housing career of young adults, and an independent housing status is understood as an important marker of adulthood.

The article presents data on the housing status and independence of young people from the latest research of youths in the Ljubljana municipality, which was carried out at the end of 2017. Starting from the life course perspective, the authors focus on the question whether new data confirms the patterns that were already identified by previous research, i.e. patterns of the postponed (housing) independence of young adults and significant parental support, or whether we could identify new characteristics and changes in this respect. Also, the focus was brought to the specificities of the housing status of young adults in the Ljubljana municipality in comparison with those who do not live in Ljubljana but commute to the city regularly.

The aim was to find out in what sorts of housing arrangements the young live and whether we could speak of a plurality of housing arrangements ranging between living with parents on the one hand and an independent housing arrangement on the other.

The focus was brought to young adults in the age group of 19-29 who are not exclusively in the process of education, and comparisons were done between those who still live with their parents and those who had already moved out, taking into account forms of living arrangements and various factors that could influence the housing status of young adults, socio-demographic data, life course indicators and family characteristics (material situation, housing status, relationships with parents).

The results show that 67,7 % of respondents do not live with their parents and that this group is very diverse as far as living arrangements are concerned. This confirms the idea that leaving the parental home is a process rather than an event that includes various living arrangements on the continuum ranging from complete housing and material dependence on parents to (housing) independence.

Further analysis of living arrangements shows that more than half of the respondents live with a partner (but without children), while 17 % of respondents live with partner and children. One third of the respondents lives in various other forms of living arrangements, among them 12,4 % alone and additional 10,5 % with friends. Some of the respondents combine these forms of living arrangements with occasional living at the parents' house (e.g. over the weekends). The results

of the study show that out of those people who do not live with their parents, almost one third live in an apartment that they or their partners own. One fifth of the respondents live in apartments owned by their or their partners' parents or relatives, which gives them a dependent housing status. If we combine this data with the data on financial resources available to young adults, we find that they are even more dependent on parental and/or kinship support. Although the majority (83 %) has their own regular income, one-quarter occasionally receives money from parents or relatives. Therefore, parents remain an important source of financial and material support even after the children move out of their parental homes and we could speak of a strong inter-generational connection in this respect.

Our analysis of factors that might influence housing independence showed a picture that is partly in accordance with previous research. Above all, there are gender differences with women more likely to leave their parental home earlier than men. The financial situation of the respondent also plays an important role in moving out of the parental home. However, our study also indicates that a lower level of the parents' education and material situation of the family of origin means a greater probability of moving out of the parental home earlier. Those respondents who still live with their parents especially reported employment and intimate partnership as the condition for moving out.

Literatura

- Barr, Ashley B., Gordon Simons, Leslie, Simons, Ronald L., Beach, Steven R., Philibert, Robert A. (2018): Sharing the Burden of the Transition to Adulthood: African American Young Adults' Transition Challenges and Their Mothers' Health Risk. *American Sociological Review*, 83 (1): 143–172.
- Berngruber, Anne (2017): Leaving the parental as a transition marker to adulthood. V A. Furlong (ur.). *Routledge Handbook of Youth and Young Adulthood*: 193–198. London, New York: Routledge.
- Čuk, Jerneja (2018). Stopnja delovne aktivnosti med mladimi je bila v 2017 51,1-odstotna. Statistični urad RS. Dostopno prek: <http://www.stat.si/StatWeb/News/Index/7570> (26. 8. 2018).
- Du Bois-Reymond, Manuela, Guit, Harry, Peters, Els, Ravestloot, Janita, Van Rooijen, Erwin (1994): Life-course transitions and future orientations of Dutch youth. *Young*, 2 (1): 3–20.
- Du Bois-Reymond, Manuela (1998): I don't want to commit myself yet: Young people's life concept. *Journal of Youth Studies*, 1 (1): 63–79.
- Eisenberg, Marla E., Spry, Elizabeth, Patton, Georg C. (2015): From Emerging to Established: Longitudinal Patterns in the Timing of Transition Events Among Australian Emerging Adults. *Emerging Adulthood*, 3 (4): 277–281.

- Eurostat (2016): Young People – social inclusion. Dostopno prek: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Young_people_-_social_inclusion (28. 8. 2018).
- Eurostat (2018): Being young in Europe today - family and society. Dostopno prek: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Being_young_in_Europe_today_-_family_and_society (26. 8. 2018).
- Furlong, Andy, Cartmel, Fred (2007): Young People and Social Change. Berkshire, New York: Open University Press in Two Penn Plaza.
- Furlong, Andy (2017): The Changing Landscape of Youth and Young Adulthood. V A. Furlong (ur.). Routledge Handbook of Youth and Young Adulthood: 3–11. London, New York: Routledge.
- Heath, Sue (2017): Young, free and single? Young adults and independent living arrangements. V A. Furlong (ur.). Routledge Handbook of Youth and Young Adulthood: 199–204. London, New York: Routledge.
- Huang, Lang-Wen Wendy (2013): The Transition Tempo and Life Course Orientation of Young Adults in Taiwan. *The Annals of the American Academy*, 646: 69–85.
- Iacovou, Maria (2002): Regional Differences in the Transition to Adulthood. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 580: 40–69.
- Iacovou, Maria (2010): Leaving home: Independence, togetherness and income. *Advances in Life Course Research*, 15 (2010): 147–160.
- Iacovou, Maria, Skew, Alexandra J. (2011): Household composition across the new Europe: Where do the new Member States fit in?. *Demographic Research*, 25 (14): 465–490.
- Ignjatović, Miroljub, Trbanc, Martina (2009): Zaposlovanje in brezposelnost mladih: aktivni, fleksibilni in prilagodljivi. V T. Rakar, U. Boljka (ur.). *Med otroštvom in odraslostjo: 39–55. Analiza položaja mladih v Sloveniji 2009*. Ljubljana: Urad za mladino, Inštitut RS za socialno varstvo.
- Kins, Evie, de Mol, Jan, Beyers, Wim (2013): "Why Should I Leave?" Belgian Emerging Adults' Departure From Home. *Journal of Adolescent Research*, 29 (1): 89–119.
- Kuhar, Metka (2017): Dolgoročno spremljanje izvajanja Strategije MOL za mlade 2016–2025. Raziskovalno poročilo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kuhar, Metka, Hlebec, Valentina (2018, v tisku): Family and friends. Slovenska mladina/ Slovenian Youth 2018 – raziskovalno poročilo. Maribor: Univerza v Mariboru.
- Kuhar, Metka, Reiter, Herwig (2012): Frozen transitions to adulthood of young people in Slovenia? *Sociologija*, 54: 211–226.
- Kuhar, Metka, Reiter, Herwig (2014): Leaving home in Slovenia: A quantitative exploration of residential independence among young adults. *Journal of Adolescence*, 37: 1409–1419.
- Lavrič, Miran, Flere, Sergej, Tavčar Krajnc, Marina, Klanjšek, Rudi, Musil, Bojan, Natterer, Andrej, in dr. (2010): Mladina 2010. Končno poročilo. Dostopno prek: https://www.pzs.si/files/File/novice/Mladina_2010_Koncno_porocilo.pdf (25. 5. 2018).
- Mandič, Srna (1999): Stanovanje, kakovost življenja in spremembe v zadnjem desetletju. *Družboslovne razprave*, 15: 186–208.

- Mandič, Srna (2007): Odhod v prvo samostojno stanovanje: primerjalna analiza med državami EU. *Družboslovne razprave*, 28 (54): 7-24.
- Mandič, Srna (2008): Home-Leaving and its Structural Determinants in Western and Eastern Europe: An Exploratory Study. *Housing Studies*, 23 (4): 615-636.
- Mandič, Srna (2009): Stanovanjske razmere mladih. V T. Rakar, U. Boljka (ur.). *Med otroštvom in odraslostjo: 77-93*. Analiza položaja mladih v Sloveniji 2009. Ljubljana: Urad za mladino, Inštitut RS za socialno varstvo.
- Mandič, Srna (2016): Housing for care: A response to the post-transitional old-age gap? *Journal of European Social Policy*, 26 (2): 155-167.
- Mandič, Srna, Gnidovec, Meta (1999): Stanovanjska kariera in prehod iz stanovanja staršev v prvo samostojno stanovanje. V S. Mandič (ur.): *Kakovost življenja - stanja in spremembe: 147-175*. Ljubljana: FDV.
- Manzoni, Anna (2016): Intergenerational Financial Transfers and Young Adults' Transitions In and Out of the Parental Home. *Social Currents*, 3 (4): 349-366.
- Mladinski svet Slovenije (2015): Stanovanjska svetovalnica. Anketa za najemnike 2015. Dostopno prek: <http://mss.si/ssvetovalnica-raz/anketa-za-najemnike-2015/> (25. 5. 2018).
- Mortimer, Jeylan T., Kim, Minzee, Staff, Jeremy, Vuolo, Mkine (2016): Unemployment, Parental Help, and Self-Efficacy During the Transition to Adulthood. *Work and Occupations*, 43 (4): 434-465.
- Narat, Tamara, Boljka, Urban (ur.) (2017): Generaciji navidezne svobode: otroci in starši v sodobni družbi: 53-68. Ljubljana: Založba Sophia.
- Reber, Tanja, Švab, Alenka (1996): Družinski status. V M. Ule (ur.): *Mladina v devetdesetih, analiza stanja v Sloveniji: 41-63*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Reber, Tanja (2006): Odraščati v družinah. V T. Reber, M. Sedmak, A. Švab, M. Urek: *Družine in družinsko življenje v Sloveniji: 89-126*. Koper: ZRS, Annales.
- Seiffge-Krenke, Inge (2009): Leaving-home patterns in emerging adults. The impact of earlier parental support and developmental task progression. *European Psychologist*, 14: 238-248.
- Seiffge-Krenke, Inge (2010): Predicting the timing of leaving home and related developmental tasks: parents' and children's perspectives. *Journal of Social and Personal Relationships*, 27: 495-518.
- Sendi, Richard, Mali Černič, Barbara (2015): Surviving in limbo: an insight into Slovenia's informal private rented housing sector. *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, 10 (4): 19-29.
- Statistični urad RS (2018): Podatkovna baza SI-STAT. Dostopno prek: <http://pxweb.stat.si/pxweb/dialog/statfile2.asp> (1. 9. 2018).
- Švab, Alenka (2001): *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: ZPS.
- Švab, Alenka (2017): Nekateri sociološki vidiki otrokocentričnosti in protektivnega otroštva v pozni modernosti. V T. Narat, U. Boljka (ur.): *Generaciji navidezne svobode: otroci in starši v sodobni družbi: 53-68*. Ljubljana: Založba Sophia.

- Švab, Alenka, Rener, Tanja, Kuhar, Metka (2012): Behind and beyond Hajnal's line: families and family life in Slovenia. *Journal of comparative family studies*, 43 (3): 419–437.
- Toguchi Swartz, Teresa, Bengtson O'Brian, Kirsten (2017): Intergenerational support during the transition to adulthood. V A. Furlong (ur.). *Routledge Handbook of Youth and Young Adulthood*: 205–212. London, New York: Routledge.
- Ule, Mirjana, Mihelj, Vlado (1995): *Pri(e)hodnost mladine*. Ljubljana: DZS.
- Ule, Mirjana (ur.) (1996): *Mladina v devetdesetih, analiza stanja v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ule, Mirjana, Mihelj, Vlado, Rener, Tanja, Mencin Čeplak, Metka, Kurdi, Slavko (1996): *Predah za študentsko mladino*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo: Urad Republike Slovenije za mladino.
- Ule, Mirjana, Rener, Tanja, Mencin Čeplak, Metka, Tivadar, Blanka (2000): *Socialna ranljivost mladih*. Šentilj: Aristej.
- Ule, Mirjana (2009): *Za vedno mladi: socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: FDV.
- Urad RS za makroekonomske analize in razvoj (2016): *Poročilo o razvoju 2016*. Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2016/POR_2016.pdf (10. 9. 2018).
- Zavod RS za zaposlovanje (2015): *Mladi in trg dela*. Dostopno prek: https://www.ess.gov.si/_files/7755/Analiza_Mladi_in_trg_dela_2015.pdf (10. 9. 2018).
- Zavod RS za zaposlovanje (2018): *Podatki o registrirani brezposelnosti*. Dostopno prek: https://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/stopnja_registrirane_brezposelnosti (25. 5. 2018).
- Žakelj, Tjaša, Švab, Alenka (2011): Rely on yourself and your family: How 9th grade students in Slovenia cope with educational demands. *Teorija in praksa*, 48 (6): 68–87.
- Žakelj, Tjaša, Švab, Alenka, Mencin Čeplak, Metka (2013): The role of parents in young people's educational trajectories in Slovenia. *Annales*, 23 (29): 317–328.
- Živoder, Andreja (2011): The relevance of education today: Young people and their educational choices. *Teorija in praksa*, 48 (6): 29–47.

Podatki o avtoricah

Red. prof. dr. Metka Kuhar
Katedra za medijske in komunikacijske študije
Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani
Kardeljeva pl. 5, 1000 Ljubljana
metka.kuhar@fdv.uni-lj.si

Red. prof. dr. Alenka Švab
Katedra za analitsko sociologijo
Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani
Kardeljeva pl. 5, 1000 Ljubljana
alenka.svab@fdv.uni-lj.si